

Treball de Final de Grau

JO, LA IDENTITAT I INTERNET
COM EL CIBERESPAI ENS MODIFICA

Eulàlia Camacho

ABSTRACT

“Qui sóc?” és una pregunta que m’ha intranquil·litzat durant molt de temps. Amb aquest projecte investigo sobre la identitat i com la construïm i reconstruïm en l’època que vivim. L’impacte de les xarxes socials i d’Internet ha fet que la nostra generació visqui en un dubte existencial constant.

Per aconseguir el meu objectiu, he deixat enrere les màscares que ens posem al ciberespai, intentant definir el jo a través d’un vídeo-diari, on mostro les meves facetes, positives i negatives.

“¿Quién soy?” es una pregunta que me ha intranquilizado durante mucho tiempo. En este proyecto investigo sobre la identidad y cómo la construimos y reconstruimos en la época en que vivimos. El impacto de las redes sociales y de Internet ha hecho que nuestra generación viva en una duda existencial constante.

Para alcanzar mi objetivo, he dejado atrás las máscaras que nos ponemos en el ciberespacio, intentando definir el yo a través de un vídeo-diario, donde muestro mis facetas, positivas y negativas.

“Who am I?” is a question that has disturbed me for a long time. With this project I investigate about identity and how we build and rebuild it at the time we live. The impact of social networks and the Internet has made our generation live in a constant existential doubt.

To achieve my goal, I have left behind the masks we put on the cyberspace, trying to define the self through a video-diary, where I show my positive and negative aspects.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ		5
2. IDENTITAT	2.1 QUÈ ÉS?	6
	2.2 COM ES GENERA?	7
	2.3 DEFINIR-NOS	9
	2.4 EL JO I LA SOCIETAT	10
	2.5 EL LLENGUATGE	12
	2.6 HISTÒRIA DEL JO	13
3. XARXES SOCIALS	3.1 QUÈ SÓN?	15
	3.2 COM SORGEIXEN?	16
	3.3 ANÀLISI	17
	3.4 XARXES I IDENTITAT	20
	3.5 COMUNITATS A INTERNET	22
4. BEING ME	4.1 CONCEPTUALITZACIÓ	23
	4.2 REFERENTS	26
	4.3 PROCÉS	29
5. CONCLUSIONS		29
6. REFERÈNCIES		32

1. INTRODUCCIÓ

“L’acte d’exterioritzar-se no implica conèixer-se”

(Schwartzmann, 1967)

Aquest projecte de tfg comença amb un dilema sobre la meua identitat i el desconeixement que en tinc. No tinc una manera de dir qui sóc i sento la necessitat d’expressar-me per aclarir-ho. Alhora, el llenguatge verbal em sembla escàs per assolir aquest objectiu.

Reflexionant, arribo a la conclusió que la meua individualitat es basa en gran mesura en les persones que m’envolten i com em relaciono amb elles. Vull reflexionar sobre la meua identitat; penso que no sóc l’única persona que se sent confusa.

Vull, a més a més, afegir una variable al treball: la tecnologia, ja que considero que és un pilar de la nostra societat. Penso que hi ha una relació entre la tecnologia i el jo. Per tant, parlaré de l’impacte de les xarxes socials en la identitat; em preguntaré si l’evolució de la tecnologia ha fet que canviï el paradigma de les connexions entre els humans. Vull desgranar els aspectes que ens afecten a escala identitària i analitzar el suposat canvi en les relacions interpersonals a causa d’aquest fenomen.

Crec que per arribar al meu objectiu he d’entendre l’èxit i la gran acollida que té la tecnologia de la comunicació a la nostra societat. Conèixer la complexitat del sistema per poder comprendre perquè les xarxes tenen interès a un tipus de mercat.

En resum, la meua pregunta és: Pot ser que la xarxa ens faci relacionar-nos d’una manera diferent i això faci que les identitats canviïn? Vull intentar idear una nova manera de relacionar-nos tenint en compte els aspectes favorables de la xarxa. El meu objectiu és pensar la identitat, que és, com es genera, com funciona, i la relació que té amb la tecnologia.

Per arribar al meu objectiu treballaré a partir de la pràctica com a

artista audiovisual, i de l'experiència i la reflexió sobre la meua vida. Vull crear un diari personal fent collage amb vídeo. Cada dia gravaré 2-3-4 plans i faré un petit muntatge de 30 segons aproximadament, on intentaré mostrar qui sóc.

2.IDENTITAT

2.1 QUÈ ÉS?

La identitat és el conjunt de característiques que fan que una persona o una comunitat sigui ella mateixa¹. Són tots aquells atributs que ens defineixen i diferencien entre nosaltres.

Amb el pas dels anys he pogut viure una desconnexió i una nova construcció del meu propi ser, en altres paraules: he redefinit la meua identitat. El 1992, Kenneth Gergen afirmava: En l'època que vivim, "l'ésser humà es troba en un estat de construcció i reconstrucció permanent".

Fa uns anys vaig tenir problemes psicològics greus i això va fer que durant un temps no fos capaç de tenir motivacions, interessos ni respongués a gairebé cap estímul. S'havia destrossat tot allò que jo solia ser i no aconseguia trobar-me de cap manera, no tenia on agafar-me dins l'embolic que tenia al cap.

A partir d'aquests problemes vaig decidir començar a assistir a teràpia psicològica, ja que no tenia eines per continuar. Allà es van confirmar els meus temors: m'havia perdut completament, ja només em podia definir a través del meu aspecte físic.

Anthony Giddens (1997) parla del jo físic acotant-lo en l'aparença, que són totes les característiques de la superfície del cos, el *porte*², és la forma que utilitzem aquests atributs en els hàbits de la vida quotidiana, la sensualitat, que és l'equilibri entre el plaer i el dolor i els règims als quals està sotmès el nostre cos.

Bé, com que jo només em podia definir a mi mateixa a través del

¹ Definició de l'Enciclopèdia Catalana (Gilabert [et al.], 1996).

² Segons la RAE, el *porte* és (a) la presència o aspecte d'una persona, (b) la major o menor decència o lluïment amb el que una persona es presenta o es tracta, o (c) el mode de governar-se i portar-se en conducta o accions. L'autor (Giddens, 1997) defineix el *porte* com "la manera d'actuar amb el cos en relació amb les convencions constitutives de la vida diària".

físic, en aparença només era una humana d'alçada i pes mitjà, cabell castany i pell clara, res més. El *porte*, que segons Giddens (1997), és el que fa que ens sentim còmodes dins del nostre cos, havia desaparegut per culpa de la inseguretat que sentia, el que feia que no pogués estar mai tranquil·la i tingués constantment el neguit de l'ansietat a sobre.

Per dins em sentia buida i des de fora només era un cos més, i això em feia sentir insignificant. Aquesta manca de seguretat em va fer distorsionar la línia entre el plaer i el dolor. Encara que semblava contradictori, sentir dolor a partir de l'auto-tortura mental, moltes vegades feia que em calmés; aquí es va definir la meua zona de confort.

Giddens (1997) exposa que el jo exterior és el reflex del jo interior. Ara que ja he superat aquella època, crec que està en el cert, ja que jo en aquell moment no era ningú físicament i mentalment em dedicava exclusivament a fer-me boicot i a dir-me que no valia per res.

Segons la meua visió, el concepte identitat és molt més extens del que sembla. Tinc la sensació que només es refereix a l'individu en si i no té gaire en compte que tot el que ens rodeja, a part de modificar-nos com a persones també forma part de la identitat que tenim.

2.2 COM ES GENERA?

Jeanette Rainwater (1985) diu que "la psicoteràpia és un fet crucial en l'autorealització", i no puc estar més d'acord. Diu que aquesta teràpia només funciona si el subjecte hi implica la seva reflexivitat i la va adaptant a la seva vida en forma d'autoteràpia.

Justament, aquest va ser un dels primers passos que em van fer aplicar en iniciar el meu tractament: havia de viure sent conscient del que em passava, de forma reflexiva, això em permetia observar-me a mi mateixa i anar veient com reaccionava les diferents situacions.

Giddens (1997) ho anomena pensament autobiogràfic i en recalca la necessitat per trobar-li un sentit a la vida, cosa que jo no li trobava.

La consciència present i l'auto observació constant em van ajudar a poc a poc a trobar el meu lloc dins del meu entorn. També em va ajudar a crear un espai on trobar-me a mi mateixa, i en conseqüència, trobar certa calma.

Rainwater (1985) diu que el següent pas de la psicoteràpia és la reconstrucció del passat, ja que aquest va unit a l'anticipació de la possible trajectòria vital que succeirà al futur. Jo tenia un problema evident amb què m'havia passat i com això havia modificat qui era.

La construcció objectiva de tot els fets passats em va ajudar a detectar la responsabilitat que tenia sobre les meves accions. Vaig començar a veure quina era la forma correcta de gestionar-me davant de certes situacions complexes. Tenir una visió controlada del futur em va fer estar molt més tranquil·la i em permetia actuar sobre segur, tot i saber que no acabava de ser el que volia.

Martin Heidegger (1962) proposa la idea de l'existència autèntica, que davant del coneixement que la mort és inevitable ens trobem a nosaltres mateixos. Això ens fa capaços de gaudir de la vida i de les relacions que tenim sortint-nos del que és convencional i vivint per nosaltres mateixos, responsables dels nostres actes i de la nostra vida. Segons Heidegger, aquesta és la forma més real de viure.

Sempre he pensat molt en la mort, i com és una de les úniques raons que he tingut per viure. El fet de saber que arribarà un moment que no controlo, en que el transcurs de la meua existència finalitzi, em fa viure escollint en la màxima mesura possible els camins més satisfactoris.

La primera fase per reconstruir la meua identitat no va ser fàcil, vaig haver de canviar la perspectiva que tenia sobre mi mateixa, posant el focus en la meua persona i en tot allò que em passava pel cap: sent conscient que existia i mantenint-me estable.

2.3 DEFINIR-NOS

Els primers passos del meu procés em van ajudar a sortir de l'embolic que tenia al meu cap i de la indiferència que sentia respecte al món, però encara no sabia qui era. Intuïa que la persona que solia ser i totes les coses que havia viscut formaven part de mi d'alguna manera, però, si mirava al present, era incapaç de parlar sobre la meva identitat.

La meva visió és que la identitat de cadascú no és estàtica, sinó que es tracta d'un concepte que va canviant amb el temps. He pogut observar, ja sigui en mi com en altres persones, que els aspectes que ens defineixen, tan físics o psicològics, poden canviar en períodes de temps molt curts, com hores, dies, setmanes.

Inclús jo mateixa noto que en certes ocasions davant del mateix estímul he tingut reaccions totalment oposades. Per exemple, quan estic amb la meva millor amiga em comporto de forma extravertida amb la resta de les persones. En canvi, quan estic amb la meva germana, mantinc el mínim contacte amb aquells que no conec. Són dues formes diferents d'actuar però sento les dues com a pròpies.

Respecte al que comentava, Brian Little (2016) divideix el terme identitat entre els trets que ens caracteritzen i les accions i projectes personals. Aquests projectes, arran de les motivacions personals que en tenim, podrien fer-nos canviar la conducta, fent que sorgissin el que anomena trets lliures. Per exemple, una persona tímida amb el projecte de tenir una carrera professional com a advocat, podria arribar a deixar de banda la timidesa per aconseguir el seu objectiu.

Estic d'acord amb el que diu Little, però em resulta molt difícil identificar-me. Crec que jo no tinc un projecte personal que pugui emmirallar-se en els que ell es refereix. El meu projecte de vida és sentir-me a gust amb mi mateixa sent com realment sóc. No crec que aquest objectiu em faci canviar la forma d'actuar.

M'adono que no crec en una essència pròpia, sembla que la pressió

exterior pot modificar la conducta, fent-nos descobrir aspectes d'un mateix que no imaginàvem. La meva opinió és que aquestes característiques formen part del que ens crea el neguit, tot i que igualment les considero identitàries.

De moment, resumint, puc dir que el que em defineix és el meu aspecte físic, el meu passat, la meva experiència, els meus records, el projecte que persegueixo i el meu comportament. Sé que hi ha factors externs que afecten aquesta definició, sobretot les persones que em rodegen, però encara no comprenc com.

2.4 EL JO I LA SOCIETAT

No puc parlar del comportament limitant-me al jo, crec que és important creuar aquesta barrera i acceptar que els humans som éssers socials. Crec que necessitem estar en contacte amb altres persones per poder definir la nostra identitat personal. Busquem el reconeixement dels altres per sentir-nos acceptats (Taylor, 1994).

Henri Tajfel (1974), a la Teoria de la Identitat Social, explica que és aquella formada per les facetes diferents d'una mateixa persona que pertany a diversos grups socials. Tajfel diu que a cada un d'aquests grups de la identitat social, l'individu mostra característiques de si mateix que comparteix amb la resta de persones del cercle.

En el meu cas, puc dir que pertanyo al grup de les dones, al grup dels que som fills, al grup dels adults joves, al dels estudiants universitaris, al de la classe mitja, ... i segur que a una infinitat més. Crec que pertanyem a tants grups que és molt difícil trobar una definició que els uneixi tots.

Per sort, Tajfel (1974) divideix un cop més el concepte identitat social, centrant-se en la conducta que tenim. Els grups i les categories en les quals un es pugui etiquetar formen part del comportament intergrup al. Per altra banda, el comportament interpersonal fa referència al mode d'actuar en les relacions personals que tenim amb cada persona.

Per tant, segons aquest investigador (Tajfel, 1974) un individu pot tenir moltes formes diferents de comportar-se només depenent de la persona o grup amb qui estigui interactuant. És una teoria més fidel a la meua forma d'actuar, m'ajuda a entendre com sento que és la meua identitat.

Realment noto que paro atenció a parts diferents de mi en funció a la persona o persones amb qui m'estic relacionant. No m'agrada gaire considerar-ho una forma d'adaptació, és mode de sentir-me còmode en cada situació. Em surt automàticament, i crec que totes aquestes facetes em fan ser més plural.

Justament, Kenneth Gergen (1992, p 26-27, p 39) diu que "la fragmentació de concepcions del jo [...] ens incita a exercir una varietat tal de rols que el concepte mateix del jo autèntic, dotat de característiques reconeixibles, s'esfuma". I "Cada veritat sobre nosaltres mateixos és una construcció momentània".

Amb això entenc que la multiplicitat de jos creats per les esferes socials que toquem cadascú afecta la nostra identitat i fa que aquesta es vagi sobreescrivint a mesura que passa el temps. Em sembla que Gergen parla de la desaparició o directament de la inexistència de la identitat personal i engloba tot en la social.

De fet, Gergen (1992, p 29) introdueix la paraula *tekónimo*³, que fa referència al jo en relació als vincles familiars. És un concepte que va canviant a mesura que avança la vida i marca la posició dins d'una família (fill de, pare de, avi de). Penso que evita totalment la definició individual i al mateix temps, almenys en el meu cas, expressa com els llaços familiars fan de nosaltres el que som.

Penso que la meua identitat sí que es va actualitzant a mesura que passa el temps, gràcies a la riquesa d'esferes i, per tant, de conductes que adapto. Tot i això, no tinc la sensació de perdre identitat personal, sinó just al contrari, conèixer tots els jos diferents em fa anar avançant en el muntatge del puzzle que sóc.

³ No he trobat cap traducció d'aquest mot.

2.5 EL LLENGUATGE

Un dels altres problemes que he notat que tenia durant tot el procés és la falta d'eines per comunicar-me. Amb això em refereixo al fet que les paraules i expressions em semblaven molt insuficients quan volia descriu-re com em sentia. Hi ha una frase prou coneguda de Ludwig Wittgenstein (Gergen, 1992) que diu que “Els límits del llenguatge són els límits del meu món”.

El llenguatge acota el significat dels mots (Gergen, 1992), això fa que en utilitzar paraules o construccions ens portin a patir conseqüències socials inevitables. Per exemple: Al definir la relació que tenim amb una persona amb qui portem veient-nos de forma afectiva. Tenim un ventall de formes de definir com ens sentim, podem dir-ho d'una forma o una altra, però al final qualsevol dels conceptes que utilitzem definirà un vincle diferent.

Gergen (1992) focalitza en l'àmbit de la salut mental i diu que l'auge de l'interès per la ciència ens ha dut a expandir el vocabulari que utilitzem per definir els problemes que tenim. A conseqüència d'això, els individus ens hem tornat més dèbils, ja que posar nom als nostres maldecaps fa que els assumim i en donem més importància.

Amb aquesta idea m'identifico completament. Penso que posar nom a les coses que em passen m'ajuda a mantenir-les controlades: El fet de tenir una explicació i uns símptomes perfilats per un professional fa que el fet de tenir problemes mentals no em sembli greu, em fa sentir acompanyada per tots aquells que ja ho han viscut.

“Els llenguatges del jo són molt maleables i a mesura que canvien també canvia la vida social” (Gergen, 1992, p 36). La meva opinió és que els dos conceptes s'alimenten l'un a l'altre: no només quan canvien els llenguatges ho fa la vida social, sinó que quan aquesta canvia, ens adaptem modificant el llenguatge.

2.6 HISTÒRIA DEL JO

Crec que puc parlar de la idea del jo com a un concepte molt extens que des del segle XVII fins a l'actualitat ha estat vist de formes molt diferents (Gergen, 1992)⁴, cadascuna adaptada a la seva època corresponent, que veig d'interès exposar.

Durant la Il·lustració (segles XVII i XVIII) on la identitat es centrava en la raó i observació. Com a pensador d'aquella època, René Descartes va fundar l'Individualisme, que sosté que l'humà és aquell que pensa sense cap tipus de relació ni influència de la resta de les persones.

El jo de Descartes es refiava només de si mateix, deixant de banda l'opinió dels altres. Estava convençut de que la visió i raonament individuals eren el que l'ajudarien a entendre la realitat que l'envoltava. Aquest moviment va anar evolucionant a mesura que passava el temps.

Més endavant, a mitjans del segle XVIII es va començar a posar en dubte la raó i sorgí el concepte de la interioritat oculta, que lligava l'ànima a Déu, a la passió, a l'ànima, a l'emoció. Aquest paradigma sorgeix com a reacció als pensadors de la Il·lustració, és l'inici del Romanticisme.

Kenneth Gergen ens explica que el Romanticisme va ser una època centrada en tot allò espiritual, en els aspectes de la identitat, en els sentiments. Es va començar a donar valor a la imaginació: el poeta William Blake, per exemple, en parla a un dels seus escrits: "Per mi, aquest univers és una sola i contínua visió de la imaginació" (Gonzalez, 2017).

Allò que al segle XIX es considerava geni, no era aquell que entenem en l'actualitat (l'intel·lectual): el geni era aquell que sabia llegir el cor de les coses. Justament, Friedrich Nietzsche escriu sobre això a "Así habló Zaratustra" (1885), quan anomena a l'Übermensch, el superhome, que és un desig de poder controlar el caos i la passió i canalitzar-ho a través de la visió artística.

⁴ Aquest punt el basaré íntegrament al capítol "De la visión romántica a la visión modernista del yo" (Gergen, 1992).

Els artistes plàstics del segle XIX, com ens diu Gergen, van representar fidelment el paradigma de la seva època; van fer prevaldre l'expressió de la tragèdia o l'emoció per sobre del detall en si. Per exemple, ho podem veure en Gustave Courbet.

Per altra banda, Turner n'és un exemple en el camp del paisatge, la difuminació dels espais que pinta fa que tinguem la sensació d'estar a lloc idíl·lic. La presència d'allò ocult, el més enllà, era el tema principal de les seves obres.

"L'homme blessé" (1844-1854), Gustave Courbet,
Musée D'Orsay, Paris

"Regulus" (1828-1837), Joseph Mallord William Turner,
Tate, London

A poc a poc aquesta forma de prendre decisions va passar de ser emocional a ser racional, i a finals del segle XIX, la mentalitat romàntica va desaparèixer, deixant pas al modernisme. L'auge de la ciència marca el segle XX. La ciència casa amb conceptes com pràctic, anàlisi o raonament, i és contrària al pensament romàntic. Els humans van començar a definir-se a partir dels seus coneixements i raonaments, per la intel·ligència.

Charles Taylor (1994) diu que en l'actualitat, en la cultura del narcisisme, el valor principal de la vida és l'autorealització i la mirada egocèntrica. Com hem pogut veure durant la història, cada vegada trobem més subjectivitat, i ara estem culminant-ho. "L'auto referencialitat és inevitable a la nostra cultura".

3. XARXES SOCIALS

3.1 QUÈ SÓN?

Segons la Gran Enciclopèdia Catalana (Gilabert [et al.], 1996), una xarxa social és una estructura social feta de nodes, que són els actors o usuaris, i arestes, que són les relacions entre ells. Opino que és una definició massa general, ja que podria referir-se a altres tipus de connexions en la societat, més enllà d'aquelles a Internet.

Des de la meua visió, Internet és un recurs que es va actualitzant infinitament en el temps i que ens permet tenir contacte ininterromput amb la resta del món. Hi podem trobar la informació més recent, però al mateix temps no ens en podem refiar, ja que, al ser de tan fàcil accés, les fonts no sempre són fiables.

Karl Popper (1978) divideix la realitat en tres mons que connecten entre si: el món material, regit per la física, el món subjectiu de la consciència (amb emocions i pensaments) i el món de les estructures de connexió. Crec que quan parlem de xarxa, i també de xarxa social, estem fent referència al tercer món.

La tecnologia ha aportat grans canvis a molts àmbits de les nostres

vides i ha modificat moltes de les tasques que fem. Ens ha facilitat la feina, ja que gràcies a Internet tenim molts més recursos i de fàcil accés. Molts no podem imaginar-nos com seria ara la vida si no disposéssim del món virtual.

El valor del ciberespai és el gran canvi que aporta en l'espai-temps. A la xarxa, el tràfic d'informació és constant, no hi ha límits de memòria. Per altra banda, està constantment renovada; la rapidesa és una de les qualitats més importants i per la qual és un medi tan rellevant. (Benedikt, 2000)

Michael Benedikt (2000) ens parla del ciberespai com un univers paral·lel que també podem habitar, amb connexions infinites i accés a qualsevol indret. “És un lloc on res s'oblida encara que tot es mou”.

Isaac Lidsky (2016), parla en una xerrada del TED sobre com algunes persones, per culpa de la por, distorsionem la realitat i ens creiem la mentida que ens hem creat. Per a alguns, l'espai virtual és la seva realitat, ja que aconsegueixen viure-hi de la mateixa forma que viuen externament a ell.

3.2 COM SORGEIXEN?

El primer microprocessador va ser creat al Japó, després que un fabricant de calculadores encarregués a l'empresa Intel un circuit integrat per millorar el que ja tenia. La idea va evolucionar i es va acabar creant el xip Intel 4004.

Quatre anys després, el 1974, es va posar a la venda el que podríem considerar com el primer ordinador personal: Altair. El podem considerar ordinador perquè feia ús d'un microprocessador, però no tenia ni pantalla ni teclat, i era molt bàsic. El software era mínim, per això, Bill Gates i Paul Allen van decidir dissenyar un sistema operatiu.

El primer teclat i monitor van sorgir de la mà de Tandy Corporation, i a partir d'aquí ja van començar a sortir ordinadors més semblants als d'avui en dia. El primer Apple Macintosh va ser inventat al 1984, i un

any després Microsoft va treure el primer sistema, el Windows 1.1.

A partir d'aquí, tenir un ordinador a casa es va anar fent cada cop més corrent. A partir del 1993, amb el llançament del primer navegador web, tothom podia tenir accés a Internet, i només començàvem a plantejar-nos les possibilitats que tindria.

El primer sistema de missatgeria instantània es va nomenar IRC i va sorgir el 1988. El 1994, Geocities va fer possible que comencéssim a crear webs personals. El 2002, va iniciar Friendster, i vist el seu èxit, el 2003 ja podem parlar de Myspace i LinkedIn.

El 2003, dos estudiants de Harvard van crear una petita web que permetia comparar dues persones i votar per la que semblava més atractiva. Més endavant, el 2004, veient el potencial del que havien creat, va néixer Facebook. Avui en dia té més de 2.200 milions d'usuaris.

A partir d'aquests pioners, comencen a sortir infinitat de plataformes amb diferents característiques, com Youtube el 2005, Twitter el 2006, Pinterest el 2008, Instagram el 2010 o Snapchat el 2011.

3.3 ANÀLISI

A continuació faré una petita descripció i una anàlisi del que ens poden aportar quatre de les xarxes socials més rellevants del panorama. He escollit aquestes plataformes a partir d'una estadística de popularitat de l'abril del 2018.

3.3.1 FACEBOOK

Facebook, desenvolupada el 2004 per Mark Zuckerberg, té com a característica principal poder agregar amics connectant-los al teu perfil. És una plataforma pionera en comunicació, s'ha convertit en un espai on compartir informació i mantenir el contacte amb les persones que no veus cada dia (Blanco, 2014)

A part de ser una eina útil en l'àmbit social, a escala professional també resulta profitosa. El fet de poder veure l'activitat dels teus

amics al mur de notícies ajuda a la difusió de la informació. També, en disposar d'opcions com els "M'agrada" o els comentaris, els usuaris poden donar feedback, cosa que pot servir a l'empresa.

Tot i que té 2.234.000.000 usuaris actius, penso que ja fa uns anys que, almenys al meu entorn, Facebook està deixant pas a altres aplicacions més específiques. Crec que aspirava a ser la xarxa més completa, amb més opcions, i això ha fet que l'activitat sigui constant i massa ràpida, cosa que ha provocat que els usuaris s'acabin interessant per altres plataformes.

3.3.2 TWITTER

El 2006, de les mans de la companyia Odeo, sorgeix Twitter. Principalment permet escriure missatges de no més de 280 caràcters i penjar-los al teu mur, fent que qualsevol persona, ja sigui o no seguidor teu, pugui comentar-los, compartir-los (retuitejar) o posar like.

Aquesta xarxa treballa a partir de la impulsivitat de l'usuari d'una forma senzilla: qualsevol cosa que pensem, podem bolcar-la directament en un tuit que pot arribar als ulls de tothom. Això sol fer que es vagin creant converses espontànies que formen part de la conversa global que és Twitter, que a l'abril del 2018 té 336.000.000 usuaris en actiu. (Gonzalo, 2011)

Personalment, crec que és un espai on podem manifestar la nostra opinió, per molt radical o agosarada que sigui, i que aquesta trobi acollida. En certa manera, és una forma de reafirmar la nostra postura mitjançant les respostes de coneguts i desconeguts.

3.3.3 INSTAGRAM

Kevin Systrom i Mike Kriegen van posar en marxa Instagram l'any 2010. Es tracta d'una xarxa centrada específicament en la fotografia i en l'edició d'aquesta. Permet aplicar filtres a imatges i vídeos curts i compartir-ho, fent que la resta dels usuaris puguin donar like i comentar. Ara té 813.000.000 usuaris actius.

Per altra banda, des de l'agost del 2016, Instagram va afegir les Stories, fotografies o vídeos dotats d'autodestrucció a les 24 hores. El mateix fundador, Systrom, va admetre que aquesta novetat era

un invent de l'aplicació Snapchat, però amb un gir propi del format adaptant-ho a la seva xarxa.

Instagram es regeix per la popularitat de cada perfil. El seu famós algoritme fa que primer apareguin les publicacions i stories de comptes amb més likes i més seguidors. En definitiva, com més interacció faci aquella persona i més popular sigui, més visibilitat tindrà.

En parlaré més endavant, crec que aquesta plataforma s'ha convertit en el màxim esplendor de la cultura del narcisisme, ja que noto que els usuaris creen identitats i maximitzen trets propis que després no corresponen amb la realitat.

3.3.4 PINTEREST

Pinterest va ser creada de la mà de Ben Silbermann i el seu llançament va ser l'any 2010. Tot i ser bastant popular, amb 200.000.000 usuaris, es diferencia de les altres xarxes que he exposat perquè l'objectiu principal és només el benefici d'un mateix, el factor social la caracteritza indirectament.

“Les coses que col·leccions diuen molt sobre qui ets”, diu el fundador en una entrevista. Pinterest permet crear carpetes amb imatges, que formen part del teu mur. És una eina que ajuda a la inspiració, sobretot en l'àmbit artístic, però també permet descobrir llocs, veure receptes de cuina o riure una estona amb els memes⁵ que hi corren.

Em resulta particularment interessant pel fet de ser un espai no directament relacionat amb la comunicació amb altres persones; tot i això, quan l'he utilitzat i he trobat els murs de coneguts, m'ha ajudat a conèixer i entendre millor l'atmosfera i l'estil de vida que volen o que tenen.

⁵ Segons Oxford Living Dictionaries, un meme és (a) un element cultural o de comportament que es transmet de persona a persona o de generació en generació. I (b) un text, imatge, vídeo o un altre element que es difón ràpidament per Internet, i que sovint es modifica amb fins humorístics.

3.4 XARXES I IDENTITAT

En la societat actual, sobretot entre la població més jove, podem veure la cultura del narcisisme molt clarament: L'egocentrisme forma part de les nostres vides d'una forma molt marcada i la majoria tenim com a objectiu de la nostra vida sentir-nos realitzats (Taylor, 1994). Tenint això en compte, les xarxes socials s'han convertit en una de les eines principals per aconseguir aquest propòsit.

Aquest ego narcisista que hem construït s'alimenta de la validació constant de la resta de les persones. El nostre benestar, la nostra estabilitat o la nostra felicitat ja no són factors que controlem nosaltres mateixos, sinó que estem deixant aquesta labor a les mans de la societat. (Gardner i Davis, 2014)

Howard Gardner i Katie Davis (2014) ho expliquen amb el fenomen de la identitat prefabricada. Com que busquem aquesta validació exterior a nosaltres, creem una identitat perfeccionada, maximitzant les nostres millors característiques i evitant mostrar aquelles que no ens agraden.

Volem maximitzar el nostre valor personal per estar més a prop de l'èxit i la popularitat, per tenir més fama. Per això ens hem convertit en una societat més individualista i per tant més egocèntrica. Les nostres identitats estan cada cop més orientades cap a l'exterior.

Monica Whitty i Adam Joinson (2009) comparen les xarxes socials amb anar de compres. Diuen que al ciberespai ens venem: "Quins aspectes vols vendre i quins vols comprar?". Això és el que tenim en compte, encara que no sigui conscientment, a l'hora de construir un perfil que ens defineixi.

Gardner i Davis (2014) parlen dels nostres "deliris de planificació" a l'hora d'enfrontar-nos a Internet, i observen que pels joves és més important ensenyar que has acomplert un assoliment que viure'l. Hem abandonat el "ser" i l'hem substituït pel "fer": El component escènic a la xarxa és vital.

Tota aquesta teoria es converteix en un cercle viciós: L'obertura de la nostra identitat a l'exterior fa que la reflexió interior resulti escassa, cosa que ens porta a la falta d'autoconeixement. Per culpa de les xarxes, el temps i l'espai per a nosaltres mateixos ha quedat extremadament reduït, i això sol donar pas a les inseguretats (Gardner i Davis, 2014).

L'artista Marina Abramovic, en una xerrada al TED al 2015, va dir que la tecnologia no és dolenta, però l'acostament que en fem sí que ho és, perquè implica perdre temps que podríem dedicar a nosaltres mateixos. I perdre aquest temps ens provoca una gran manca personal.

Com que no ens sentim com voldríem, busquem la validació que no ens podem donar nosaltres mateixos a la xarxa. Jo mateixa he pogut veure com això passava en diversos casos de coneguts, sobretot a Instagram: podent comparar la realitat i allò que veia que publicaven a la plataforma, la diferència era molt clara.

En el meu cas, ho veig relativament. Potser, no conscientment, la identitat que es pot extreure només mirant el que hi ha sobre mi en xarxa no acaba de correspondre amb la meua identitat real. No estic dient que el que hi hagi sigui fake, simplement no acaba d'imprimir el que sóc jo, amb virtuts i defectes.

Per altra banda, Kenneth Gergen (1992) posa nom al fet que estem contínuament rebent estímuls socials, connectats a la resta dels humans: ho anomena saturació social. Aquesta saturació ens afecta tant en l'àmbit social com personal.

Segons Gergen (1992), pel que fa a la identitat, la saturació social ens dificulta el poder comprendre qui som, suposo que perquè la nostra identitat es veu difuminada per culpa d'Internet i el joc d'identitats que hi fem. El jo ha patit un canvi profund i ho manifesta cap a l'exterior.

Les relacions socials també han canviat. Gergen (1992) diu que han

perdut qualitat. Degut a les noves tecnologies, podem comunicar-nos amb un cercle tant extens de persones, que al final resulta més important la quantitat de persones que atraiem que no pas la riquesa de la interacció amb aquestes.

Això ho podem veure a Facebook i Instagram sobretot: Tenir molts amics o molts seguidors és el gran objectiu d'aquestes plataformes. Sobretot a Instagram, molts followers es traduiran a molts likes. Però, jo penso, i la gran comunicació que tenim entre nosaltres a les xarxes són només els "m'agrada"?

3.5 COMUNITATS A INTERNET

Com hem pogut veure, sentir-nos acceptats al ciberespai és un fet important, ja que significarà una confirmació de la nostra identitat. Manifestar el nostre jo a través de l'auto-divulgació és fàcil a les xarxes, i ens ajuda a formar part del que anomenem comunitat virtual. (Whitty i Joinson, 2009)

Formar part d'aquesta comunitat virtual ens resulta molt llaminer: Internet brinda un escenari ideal per crear una altra realitat, com un altre món on també podem viure. (Benedikt, 2000). Sobretot si les persones amb qui ens relacionem són desconeguts, ja que aquesta distància ens dóna seguretat.

L'anonimat ens permet controlar la situació. Whitty i Joinson (2009) ens confirmen que dir la veritat resulta més fàcil si ens estem comunicant a la xarxa que si ho estem fent cara a cara. També aconseguim més intimitat, ja que perdem la por quan no hem de tenir en compte la comunicació no verbal o als senyals paralingüístics⁶.

Shawn P. Wilbur (2000) diu que a la comunitat virtual, els usuaris desenvolupen sinestèsia, i són capaços de sentir a través dels ulls i els dits. Això afavoreix l'Identity-play, permet que els internautes puguin investigar les facetes de la seva identitat i fa que tinguin una experiència molt més intensa a l'hora de viure a la realitat paral·lela que és la xarxa.

⁶ Els senyals paralingüístics fan referència a la modulació de la veu: al to, al tempo i al timbre.

De fet, Joseph Walter (1996) ens dona raons per les quals la comunicació és més fàcil al ciberespai que a la realitat: La teoria de la interacció hiperpersonal sorgeix arran d'un estudi molt complet. Cal tenir en compte que l'estudi es centra sobretot en usuaris anònims de la xarxa.

Les conclusions diuen que els individus es troben a gust a la comunitat virtual perquè molts comparteixen categorització i això facilita la comunicació. No es preocupen per allò físic, això fa que es centrin en quin caràcter li volen donar al missatge que difonen. El format virtual ens permet donar-li més atenció i més temps per escriure.

Per últim, el feedback loop: la interacció amb els altres és continuada i rebem confirmació per part dels altres usuaris, cosa que ens ajuda a confirmar el nostre comportament i anar modificant tot allò que no ens convenç de la nostra identitat (Whitty i Joinson, 2009).

Sobretot en el feedback loop m'hi sento identificada. Quan he penjat alguna cosa tant a Instagram com a Twitter i he tingut likes o retweets, m'he sentit alleujada en certa forma, ja que algú estava confirmant que el que deia no era una bestiesa o que la fotografia que estava penjant no era una estupidesa.

4. BEING ME

4.1 CONCEPTUALITZACIÓ

Des dels inicis de la meva teràpia psicològica, una de les coses més importants que he hagut de fer ha estat mantenir un diari personal. Al començament, vaig pensar que no em serviria per a gaire, i ho estava subestimant molt. Avui en dia, el diari és una de les eines que més servei em fa quan tinc un problema.

En primer lloc, el diari em permet deixar tota la informació del que em passa escrita. Sempre he tingut molt mala memòria, i més si es

Per visualitzar “Being me”, llegir el codi QR o usar l'enllaç

<<https://vimeo.com/276232531>>

tracta de recordar coses que només he pensat. Per això, tenir un diari em fa adonar-me del meu procés de creixement interior. Sempre acabo tornant a les primeres pàgines per veure que qualsevol cosa que em passi no és res si ho puc comparar.

En segon lloc, el fet d'escriure el diari m'ha permès deixar anar tot allò que m'ha fet mal o m'ha enfadat. El fet de tenir-ho per escrit, en certa manera, significa que ja no és dins del meu cap, i moltes vegades també em fa adonar-me de la bestiesa que estic pensant o de la magnitud del problema que estic tractant. És com si tingués sempre algú a qui explicar-li els meus problemes.

Alguns autors, com Jeanette Rainwater (1985), parlen de l'autobiografia i de la consciència present, i com d'important és tenir presents aquestes dues coses. Per altra banda, Whitty i Joinson (2009), parlant dels seus estudis, arriben a la conclusió que tenir un blog és per alguns una forma de teràpia.

Per això, he decidit crear un diari personal en forma virtual, com a peça artística per explorar sobre la meua identitat. Hi ha una paraula en filosofia que defineix el que vull fer: Reificar. La definició de l'Enciclopèdia Catalana (1996) és "convertir (un concepte abstracte) en cosa o concebre'l en analogia amb la natura i estructura de les coses". El concepte abstracte seria la identitat des de la meua visió.

En segon lloc, tot i que tenir un diari m'ha ajudat molt interiorment, al moment de parlar sobre mi amb els altres no m'he vist suficientment capacitada o en un ambient còmode per fer-ho. Tampoc sóc una persona que gaudeixi gaire deixant-me anar en expressar els meus sentiments, més aviat sóc reservada i en poques ocasions exterioritzo allò que sento.

El llenguatge, com ja he explicat anteriorment, la majoria de les vegades em sembla molt escàs al moment d'estructurar un discurs on pugui explicar com em sento, fent així que molts cops em limiti a usar els clichés, com només dir que estic bé o que estic trista i no especificar més.

Per això, en aquesta peça artística he decidit no fer ús de les paraules. Penso que si les faig servir, a part de que em sentiria com si no estigués expressant-me fidelment al que sento per les limitacions del llenguatge, podrien donar lloc a interpretacions errònies, i no és el que vull.

La interpretació de la obra que vull crear és subjectiva a cada persona. No hi ha una explicació literal del que és. En certa manera, vull utilitzar el recurs cinematogràfic del McGuffin: inventat per Alfred Hitchcock, és un pretext, normalment és un objecte, que ajuda al desenvolupament de la història, però que en cap moment es desvela.

Per exemple, a la pel·lícula “Pulp Fiction”, veiem un maletí que no sabem què conté, però que sense el qual, els personatges no es relacionarien entre si. L’existència d’aquest objecte no és relevant per la història però sí que és imprescindible. En la meua obra, el McGuffin és la meua pròpia identitat.

Per altra banda, el que voldria mostrar amb aquesta obra és la meua vulnerabilitat. Per mi és molt important acceptar que ningú és indestructible. Fins ara, moltes coses que he passat m’han fet mal, i espero que així segueixi passant, ja que gràcies a tots aquests problemes m’he convertit en la persona que sóc avui en dia, de la qual estic orgullós.

Cada vegada que he tingut una decepció o m’he sentit ferida, he aconseguit reconstruir-me i aprendre de la situació. He après que és un procés vàlid per construir-me com a persona, i per això crec que en la vulnerabilitat està la meua fortalesa.

La forma que he escollit per representar aquesta característica és mostrar-me. Acostumo a estar darrere la càmera, que és on em sento més còmoda, i crec que fer un intercanvi i posar-me davant és una manera molt fidel de representar-me. Per altra banda, estic venent-me com la meua generació ha après a fer-ho a Internet d’una forma tant natural.

He anomenat la peça “Being Me”. He escollit aquest nom perquè pretén ser una referència al bombardeig d’identitats constant que vivim en l’època actual. Per la societat d’avui en dia és essencial mostrar-nos davant del món com peces de museu, perfectes, sense defectes. Per això vull mostrar que no només tenim una cara bonica, sinó que també passem mals moments, i estem tristos o enfadats.

4.2 REFERENTS

Els meus referents són els dos artistes de performance Marina Abramovic i Bas Jan Ader. En concret, d’Abramovic, la obra “The Artist is Present”, i d’Ader, la peça “I’m too sad to tell you”. Es tracta de dues obres conceptuals, que si no fos pels registres en vídeo, serien obres completament d’art immaterial.

4.2.1 MARINA ABRAMOVIC “The Artist is Present”

L’obra va estar situada al Museum of Modern Arts de New York durant tres mesos, a l’any 2010. Consistia d’un espai a una sala del museu, delimitat amb unes llums al terra, i dins hi podíem trobar dues cadires de fusta i una taula. L’artista seia a una de les cadires durant vuit hores al dia (el temps que el museu estava obert).

La *performer* no deia res, ni duia a terme cap acció. Simplement seia immòbil en silenci. Era una obra de la qual no en sabíem el final, ni s’havia assajat, el que en poguéssim treure era quasi desconegut. El component teatral era la part més rellevant de l’obra, com en moltes de les obres de l’artista.

La peça requeria de la presència física del públic: els visitants anaven passant d’un en un i seien durant cinc minuts davant de l’artista. També en silenci. El silenci feia que l’artista prengués distància emocional tot i estar físicament a molta proximitat de l’espectador.

Marina Abramovic buscava representar el drama que hi ha en les accions quotidianes com mirar una persona en silenci, i a partir d’aquesta performance, pretenia treure a les persones de la seva passivitat social. L’artista pretenia manifestar el seu trencament psicològic des del silenci.

4.2.2 BAS JAN ADER “I’m too Sad to tell You”

Crec que la clau d’aquesta obra és el silenci. Mitjançant aquest silenci, l’artista s’obre a l’espectador d’una forma diferent: A vegades les paraules diuen poc i veure com et mira una altra persona et pot transmetre molt més. Per altra banda, sense l’escut de les paraules, la vulnerabilitat aflora en moltes cares.

L’obra té un enfoc romàntic, que és el de l’artista creant sensacions en l’espectador. Per altra banda, amb aquesta peça, Abramovic es presenta ella mateixa com a art, trastocant així la separació entre la peça i l’artista. En aquest cas, art i artista es mostren com una sola entitat.

Es tracta d’una peça del 1971, que actualment forma part de la col·lecció del Museu Boijmans Van Beuningen de Rotterdam. Està gravada en vídeo, per això en tenim constància. La pel·lícula està en blanc i negre i té una durada de tres minuts i trenta-quatre segons.

Mostra a l’artista en un ambient d’intimitat, sol, de cara a la càmera. Durant tres minuts, Bas Jan Ader plora desconsoladament davant de l’objectiu, s’eixuga les llàgrimes i segueix plorant, tota l’estona amb els ulls tancats i sense mirar a l’espectador.

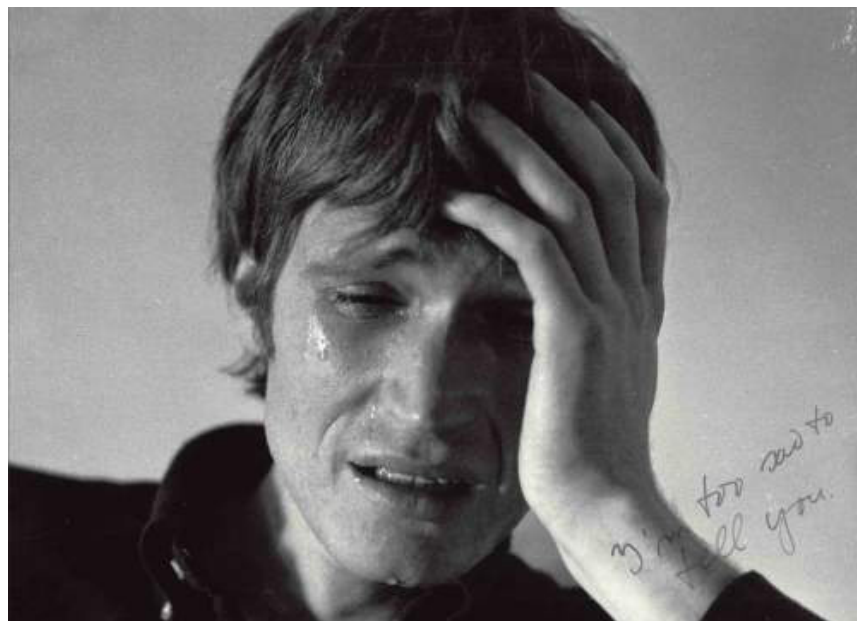
No es dona cap explicació ni raons per les quals l’artista plora. L’únic que podem saber-ne de l’obra és el títol que té: l’im too sad to tell you”. La peça mostra la melancolia i el personatge solitari, que en la seva intimitat es mostra vulnerable i destrossat emocionalment.

Em resulta una obra remarcable per l’auto referencialitat que té; plorar és una acció quotidiana, la persona que ho fa davant de l’objectiu podríem ser qualsevol de nosaltres. Igual que amb la peça d’Abramovic, Bas Jan Ader esborra els límits entre obra i creador, ja que ell mateix és l’art.

Aquesta peça té una altra versió en postal, on surt un fotograma del film acompanyat del títol escrit a mà per l’artista. La va ser enviada a amics i familiars, i la podem veure a la pàgina anterior.

Moment de la performance de Marina Abramovic.

Postal basada en l'obra de Bas Jan Ader.

4.3 PROCÉS

Com ja he dit, la peça consisteix en un vídeo diari, per això em gravaré cada dia, per crear una cronologia de moments. Em gravaré en moments en que m'estigui dedicant a pensar en mi mateixa, per subratllar la meva identitat.

Utilitzaré el telèfon mòbil, per una qüestió de practicitat, perquè és el que sempre porto amb mi i és fàcil treure'l en qualsevol moment. No vull parar atenció especial a com està gravat, sinó a tota l'explicació que té darrere, que crec que és la rellevància d'aquesta obra artística.

Al principi volia fer un muntatge cada dia, però he decidit que ho construiré tot en un vídeo, perquè sigui més directe i no hagi d'anar arxiu per arxiu. A la llarga, cada mes faria un recull de tots els vídeos i els convertiria en una sola peça que em permetria veure l'evolució.

La peça fa referència a l'actualització constant i al flux d'informació que rebem. Estem sempre situats en l'espai i el temps, per això veig necessari posar la data, l'hora i el lloc (en forma de coordenades, per fer-lo específic) on gravo cada seqüència.

5. CONCLUSIONS

El concepte "jo" va més enllà d'allò físic i psicològic, és estar segur de la posició que tenim cadascú en l'entorn en que ens trobem. El jo és definit tant pel context com per les experiències que vivim i els records que tenim. És una percepció que va canviant amb el temps, molt més ràpid del que pensem.

La identitat també són els projectes i els anhels de cada persona i en part, el d'aquells que l'envolten i l'actitud que tenim al passar per les situacions. La conducta ens defineix, així com les persones que ens envolten i les etiquetes que rebem per part seva. Per tant, som moltes persones a la vegada.

El llenguatge no és suficient per definir-nos. Ens posa barreres per definir com som. Tot i això, els recursos que ens ofereix internet poden, en certa manera, cobrir aquesta mancança. Les xarxes socials ens permeten tenir un espai on descobrir la nostra identitat.

Vivim en una societat narcisista i el focus de la nostra existència més que mai està en nosaltres mateixos, cada cop la vida es torna més subjectiva. Busquem la fama i la popularitat, i el ciberespai ens en donen l'oportunitat, ja que allà solem investigar sobre la nostra identitat.

La irrupció de la tecnologia virtual en les nostres vides s'ha concebut al nostre servei, però al mateix temps és la nostra maledicció. Allò que sembla útil en moltes facetes, per altres ens suposa una càrrega a la que molts ens intentem acostumar: estar constantment connectats i al corrent de tot el que passa als altres.

Cada plataforma ens ofereix eines diferents: Mentre Facebook ens permet mantenir el contacte amb els coneguts, Twitter ens ajuda a confirmar que els nostres pensaments són vàlids a través de la conversa global. Instagram dóna visibilitat a la nostra identitat i ajuda la nostra autoestima, i Pinterest ens ajuda a entendre els gustos i estil que tenim.

Hem d'anar amb compte, perquè la xarxa ens regala el lloc idoni, una realitat paral·lela on ser allò que volem, i en general ens rendim a perdre el control sobre nosaltres mateixos i li donem a les xarxes, als likes o follows que puguem aconseguir. Dedicar el temps a això ens fa no dedicar-lo a nosaltres mateixos, fet que a molts ens provoca un buit a la identitat.

Aquesta falta de coneixença sobre nosaltres mateixos ens porta a alguns a la inseguretat. Per això, intentem maximitzar el nostre valor personal i així vendre'ns millor al ciberespai. Moltes vegades, creem identitats a partir d'allò que creiem que pot agradar més als altres i que ens donarà més likes, per tant més confirmació.

Tot i que la comunitat virtual intenta donar-nos suport i és un lloc on ens hi sentim a gust, estem enganyats, ja que estem canviant el nostre jo en un cercle de feedback infinit. Generalitzant, el que ens pot aportar la xarxa és positiu, ja que és ràpida i actualitzada, però en l'àmbit de la identitat acaba sent contraproduent.

Les nostres relacions acaben perdent qualitat, perquè hem creat un jo fals i ens hem centrat a creure'ns-el. Socialment, estem saturats pel bombardeig constant de les xarxes socials a la nostra vida i el fet que no podem desenganxar-nos de l'addició que tenim a buscar el vistiplau de la resta dels humans.

A través de la peça creada, mostro el meu jo de la forma més directa i més fidel que he pogut, sent conscient de que el que rodeja tota la meva identitat existeix i forma part d'ella. Tot i això, he volgut centrar-me en la meva pròpia persona, perquè volia seguir amb la línia del diari personal que he fet durant anys.

Construint aquesta obra, he arribat a la conclusió que el que modifica el jo més interior és tot el context que l'envolta. Penso que sense l'existència d'aquests factors externs que constantment em bombardegen, res de qui sóc existiria. I tampoc seria la mateixa si no tingués present tot el meu passat.

Per últim, ensenyar la meva vida a través de les gravacions ha estat molt més fàcil del que pensava. He descobert que tinc molt interioritzat el que em poden proporcionar les xarxes socials i, en certa forma, ho utilitzo com una eina per aconseguir l'acceptació de la resta de les persones.

6. REFERÈNCIES

SCHWARTZMANN, Félix (1967). *Teoría de la expresión*. Chile: Universidad de Chile.

GERGEN, Kenneth J. (1992). *El yo saturado: Dilemas de identidad en el mundo contemporáneo*. Barcelona [etc.]: Paidós.

GIDDENS, Anthony (1997). *Modernidad e identidad del yo: el yo y la sociedad en época contemporánea*. Cambridge, Barcelona: Península.

BELL, David; KENNEDY, Barbara; BENEDIKT, Michael; [et al.] (2000). *The Cybercultures Reader*. London, New York: Routledge.

TAYLOR, Charles (1994). *La ética de la autenticidad*. Barcelona [etc.]: Paidós, I.C.E. de la Universidad Autónoma de Barcelona.

SANTIAGO DE TORRES, Julio (2006). *Procesos psicológicos básicos*. Madrid [etc.]: McGraw-Hill.

GARCÍA LEAL, José (2002). *Filosofía del arte*. Madrid: Síntesis.

POPPER, Karl (1978). *Three Worlds*. Michigan: The Tanner Lecture on Human Values. <https://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/p/popper80.pdf> [Consulta: 09/05/2018]

RAINWATER, Janette (1985). *You're in charge: A guide to becoming your own therapist*. Los Angeles: DeVorss & Co.

HEIDEGGER, Martin (1962). *Being and Time*. San Francisco: Ed. Harper.

WHITTY, Monica; JOINSON, Adam (2009). *Truth, lies and trust on the Internet*. London: Routledge.

GARDNER, Howard; DAVIS, Katie (2014). *La Generación App: cómo los jóvenes gestionan su identidad, su privacidad y su imaginación*

en el mundo digital. Barcelona [etc.]: Paidós.

ADER, Bas Jan (2013). *Bas Jan Ader: Please don't leave me*. Bologna: Comune di Bologna, Instituzione Bologna Musei

BIESENBACH, Klaus; DANTO, Arthur [et al.] (2010). *Marina Abramovic: the artist is present*. New York: Museum of Modern Art

GILABERT, Pere Lluís [et al.] (1996). *Gran Enciclopèdia Catalana* (versió online). Recuperat de <https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0517139.xml> i

LITTLE, Brian (2016). *Who are you, really? The puzzle of personality*. TED Talks 2016 <https://www.ted.com/talks/brian_little_who_are_you_really_the_puzzle_of_personality#t-904000>. [Consulta: 08/05/2018]

Individualismo (2012). En: *Filoantro*. Darrera actualització: 04/09/2012. <<https://filoantro.wordpress.com/2012/09/04/individualismo/>> [Consulta: 17/05/2018]

TAJFEL, Henri (1974) *Social identity and intergroup behaviour*. Bristol: Journal of experimental social psychology <<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/053901847401300204>> [Consulta: 09/05/2018]

LIDSKY, Isaac (2016) *What reality are you creating for yourself?* TED Talks 2016 <https://www.ted.com/talks/isaac_lidsky_what_reality_are_you_creating_for_yourself#t-694299> [Consulta: 10/05/2018]

ABRAMOVIC, Marina (2015). *An art made of trust, vulnerability and connection*. TED Talks 2015 <https://www.ted.com/talks/marina_abramovic_an_art_made_of_trust_vulnerability_and_connection#t-939295> [Consulta: 10/05/2018]

BROWN, Brene (2010). *The power of vulnerability*. TED Talks 2010 <https://www.ted.com/talks/brene_brown_on_vulnerability?language=

ge=ca#t-1200380> [Consulta: 9/05/2018]

GONZALEZ, Ignacio (2017). Una carta de William Blake en defensa de la imaginación. En: *Culturamas*. Darrera actualització: 16/10/2017. <<http://www.culturamas.es/blog/2017/10/16/una-carta-de-william-blake-en-defensa-de-la-imaginacion/>> [Consulta: 17/05/2018]

“Historia del ordenador personal”. En: *Hiru, Departamento de educación del Gobierno Vasco*. <<https://www.hiru.eus/es/tecnologias-para-la-informacion-y-la-comunicacion/historia-del-ordenador-personal>> [Consulta: 24/05/2018]

BARRA, Ricardo (2011). “Historia de las redes sociales: infografía y traducción” En: *Placer Digital*. Darrera actualització: 06/06/2011 <<http://placerdigital.net/la-historia-de-las-redes-sociales-infografia-y-traducion/>> [Consulta: 18/05/2018]

DRUMMOND, Christiane (2017) “La historia de Facebook: desde 2004 hasta hoy”. En: *TicBeat*. Darrera actualització: 03/09/2018. <<http://www.ticbeat.com/socialmedia/la-historia-de-facebook-desde-2004-hasta-hoy/>> [Consulta: 24/05/2018]

“Hoy en la historia: Nace Instagram”. En: *History Channel*. <<https://uy.tuhistory.com/hoy-en-la-historia/nace-instagram>> [Consulta: 24/05/2018]

“¿Qué ha aportado Facebook al mundo?”(2014) En: *ABC Tecnología*. Darrera actualització: 05/02/2014. <<http://www.abc.es/tecnologia/redes/20140204/abci-facebook-analisis-expertos-privacidad-201401301343.html>> [Consulta: 24/05/2018]

VARONA, David (2012). “@Marilink: “La comunicación humana directa y real siempre es adictiva””. En: *RTVE*. Darrera actualització: 10/04/2012. <<http://www.rtve.es/noticias/20120410/marilink-comunicacion-humana-directa-real-siempre-adictiva/513596.shtml>> [Consulta: 28/05/2018]

AVENDAÑO, Tom C. (2015). "Así piensa el hombre detrás de lo que todos hablamos, Instagram". En: *El País*. Darrera actualització: 30/11/2015. <https://elpais.com/elpais/2015/11/16/icon/1447667756_339729.html> [Consulta: 28/05/2018]

CARLSON, Nicholas (2012). "Pinterest CEO: Here's How We Became The Web's Next Big Thing". En: *Business Insider*. Darrera actualització: 24/04/2012. <<http://www.businessinsider.com/pinterest-founding-story-2012-4#after-finally-getting-a-check-from-an-investor-ben-called-investors-whod-say-no-and-told-them-you-re-going-to-miss-out-this-is-the-hot-deal-it-worked-30>> [Consulta: 28/05/2018]

"Most popular social networks worldwide as of April 2018, ranked by number of active users (in millions)". En: *Statista, the statistics portal*. Darrera actualització: 12/04/2018. <<https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>> [Consulta: 01/06/2018]

